

ANTON VAN DER LEE en de evolutie van de APAN

**Aktieve
Praktijk
Archeologie
Nederland**

De Savornin Lohmanlaan 12-B,
9722 HG Groningen.
Tel. 06 376 184 40
e-mail: k.geertsma@home.nl

Met de bipolairtechniek werd de wereld veroverd.

Elke steensoort kon er mee bewerkt worden. En kunst als eeuwige metgezel.

Door: Klaas 'Petra' Geertsma. Geïnspireerd door Anton van der Lee.

Wanneer de klassieke focus op primitieve artefacten gemaakt door de mens van voor de laatste ijstijd, verschoven wordt naar de minder primitieve gemaakt door de mens van na die laatste ijstijd, dan wekt dat soms verbazing op. Vooral wanneer blijkt dat die latere mens zoveel op ons leek, want hij maakte naast gewone artefacten immers ook kunst. Diersculpturen zijn daar een voorbeeld van. Zijn directe leefomgeving was daarvoor de inspiratiebron. Maar hij maakte ook geslepen bijlen van groene steensoorten. De noodzaak daarvan is nog niet ontsluit. Het zou echter kunnen dat hij met deze zeer specifieke artefacten liet zien dat hij leefde in een inspirerende leefomgeving, die sterk onderhevig was aan kosmische krachten en dat deze bijlen mogelijk gekoppeld zijn aan het groen van het poollicht.

WIJ EN DE DIEREN

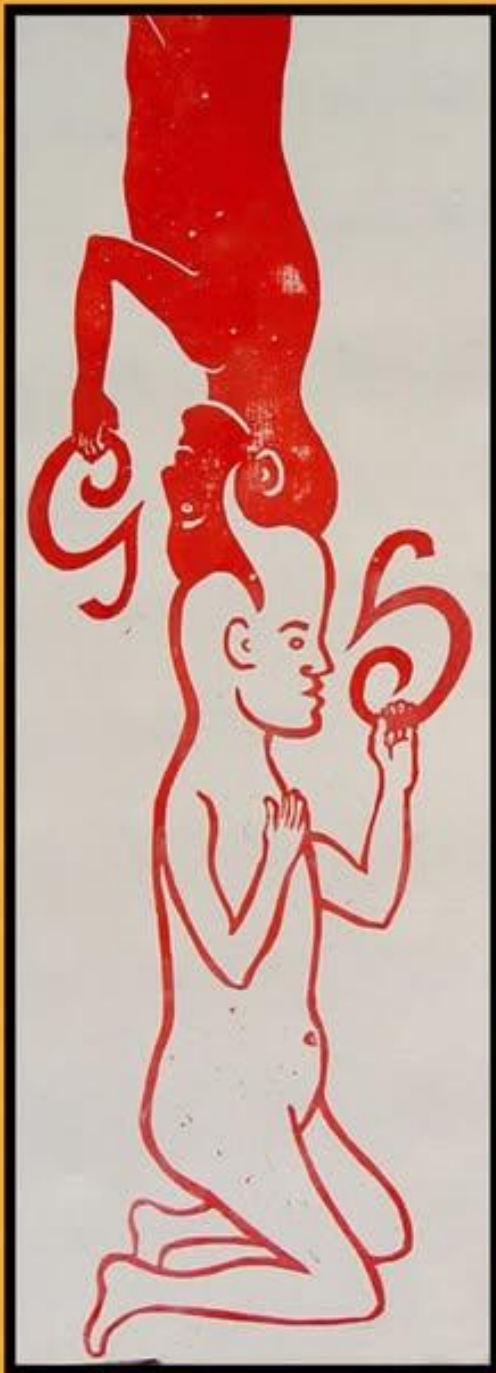
Homo sapiens was er in die oude tijden bij en diep van binnen weten we dat wij dat waren. Dat wil zeggen dat we het weten wanneer we al onze huidige intellectuele bagage, ons aangereikt door de onuitputtelijke informatiestroom van de moderne media, stop zetten en in ons denken de innerlijke stem gaan beluisteren bij het bekijken van sommige venus-idooltjes, gemaakt tussen 20.000 en 40.000 jaar voor heden. Met de juiste 'vertaling' ervan is het dan te begrijpen dat er naast het menselijke aspect ook een dierlijke inspiratiebron aan ten grondslag moet hebben gelegen. Het dier in ons werd ermee zichtbaar gemaakt. Het is een duidelijk voorbeeld van animisme. Daarover verderop meer.

BIOTISCH

Leven op deze planeet is geen vanzelfsprekende en gemakkelijke bezigheid. Een beetje hulp is dan ook altijd welkom, ook nu nog. Kunst is de verpakking van die hulp en het laat vermoeden dat het zoeken naar die helpende hand van alle tijden is geweest. Iedereen kent het begrip 'biotisch'. Het betekent in de ecologie: alles wat tot de levende natuur behoort, inclusief dode organismen en hun producten. Het omvat dus alle planten, dieren, schimmels, bacteriën, maar ook de interacties tussen deze organismen en hun impact op de omgeving. De mens inclusie.

ABIOTISCH

Naast biotisch is er ook het begrip 'abiotisch'. Het verwijst naar 'niet levende' elementen zoals water, lucht, bodem en temperatuur. Daaraan moet toegevoegd worden 'het menselijk denken'. Dat is een sterke abiotische kracht. Net zo ongrijpbaar als lucht of temperatuur. Het is de kracht waarmee we kunst maken. Daarin zijn we uniek, geen enkel ander wezen op deze planeet maakt kunst. Kunst heeft geen biologische oorsprong. Het is abiotisch. Maar toch is het ons 'tweede wezen' door alle tijden heen. Het is ons natuurlijke evenwicht, onderhouden door onze gedachten. Door ons innerlijk gesprek waar we geen moment zonder kunnen. Echter onze gedachten zijn een smeltkroes die van moment tot moment bijgevuld wordt. Alhoewel neutrale signalen in de hersenen die gedachten genereren langzamer zijn dan de lichtsnelheid, is het mogelijk dat de verwerking en integratie van deze signalen sneller plaatsvindt. Terugdenken tot in de prehistorie is dan een makkelijk te overbruggen afstand. Wat dat denken zoal inhoud en creëert, zie de poging tot uitleggen hier direct onder.

Tekst en beeld Klaas Geertsma

Gedachten.
Het innerlijk gesprek.
Geen moment zonder.
Stem, visioen,
droom, entiteit.
Innerlijk prototype
als werkelijkheid,
kleeft, zit vast,
wil loslaten,
als inspiratie, idee, muze.
Wordt tekening, schilderij,
sculptuur, machine,
voorwerp, gereedschap,
boek, muziek, film, voedsel,
geur, smaak, geluid,
bouwwerk, dans, lied,
woord in gedicht.
Zijn de wereldhervormers
van het heden.

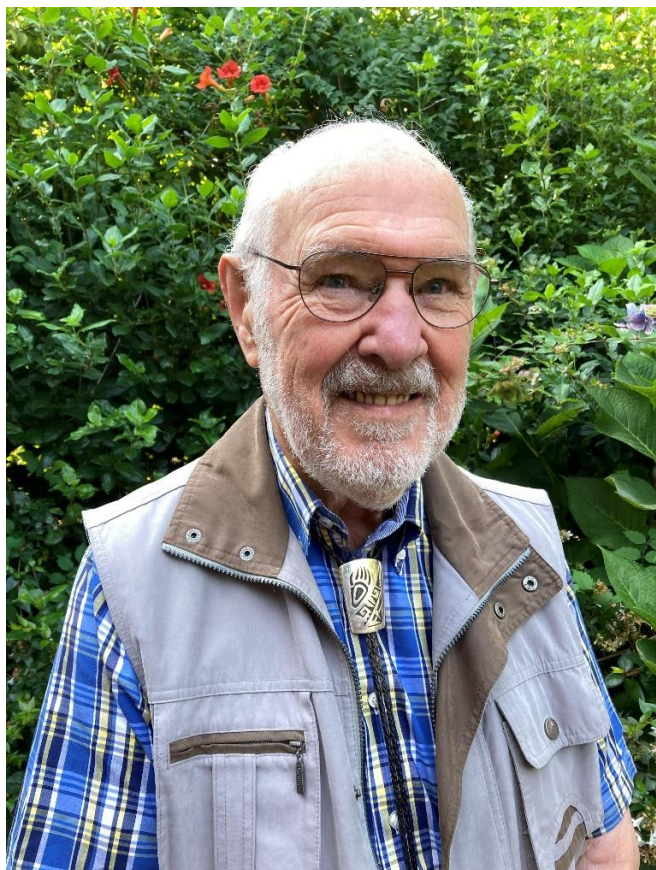
**De met succes
gescheiden
Siamese tweelingen
van de Geest.**

Goed of kwaad.
Oordeel heet
Geschiedenis

Al dat innerlijke gedoe en de resultaten daarvan omgezet in de werkelijke wereld, kunnen terug gevonden worden langs het spoor wat ons naar de prehistorie voert. Als APANNERS volgen we graag dat spoor terug. Er is altijd veel te vinden op en langs dat traject. Het gevondene wordt niet altijd begrepen, maar daardoor intrigeert het ons des te meer. Een hamer, een beitel, een mes, die zijn simpel te begrijpen. Het zijn de artificiële verlengstukken van onze blote handen om de natuur mee te lijf te gaan. In de Steentijd die wij zo hoog in het APANvaandel hebben staan, maakte de mens die harde verlengstukken meestal van steen. Maar daarmee is niet alles gezegd. Er was meer zoals ik in bovenstaande heb proberen uit te leggen. Binnen de reeks APAN/EXTERN en op de website www.apanarcheo.nl heb ik er ook het een en ander over uiteengezet. Natuurlijk weet ik niet of mijn overdenkingen sluitende bewijzen zijn voor het ontrafelen van de prehistorische Geest, maar de poging ertoe was zeer de moeite waard. Het gaf mij in ieder geval een gevoel van: archeologie is een open wetenschap en ik doe graag mee.

Hier onder de tekst van een lezing van Anton van der Lee waarin hij laat blijken dat hij begrepen heeft wat ik in bovenstaande uiteen heb gezet en wat er al geruime tijd in APAN/EXTERN en op www.apanarcheo.nl zoal over te vinden is, maar ook al in de reeks APAN/INTERN. Wie heeft ze bewaard? Anton heeft ze altijd op waarde ingeschat en heeft ze zelfs laten inbinden.

Van der Lee is binnen de APAN de lezingenkampioen. Al gedurende meerdere decennia trekt hij van zaal naar zaal en heeft zo menig toehoorder enthousiast gemaakt voor steentijdarcheologie in algemene zin. Nu op hoge leeftijd, hij is de 90 gepasseerd, weet hij nog steeds niet van ophouden. Van der Lee is erelid van de APAN. Zijn tekst is hier opgesplitst en geplaatst in deze kleur. Een deel er van was hier niet direct van belang en is daarom weg gelaten. De volledige tekst is echter wel opgenomen en is geplaatst aan het eind van deze verhandeling.

Anton van der Lee

EXPEDITIE NAAR DE STEENTIJD door Anton van der Lee.

Begin. Het verleden heeft ons gemaakt tot wie we zijn. Zonder de Romeinen tweeduizend jaar geleden zouden Utrecht en Nijmegen heel anders heten en misschien niet eens bestaan. Die tweeduizend jaren lijken lang, maar ons land wordt al 1,8 miljoen jaar door mensen bewoond; de steentijd duurde wel duizendmaal langer dan de geschiedenis! Wie niets van de steentijd weet is daarom eigenlijk te vergelijken met iemand van twintig jaar oud die zich alleen de laatste week van zijn leven herinnert. Daarom neemt de vereniging voor Aktieve Praktijk Archeologie Nederland (APAN) u nu mee op expeditie naar de steentijd. Op die expeditie ontdekt u spectaculaire vondsten en verrassende visies. Over het geloof, de kunst en de kundigheid van onze voorouders. De tentoonstelling die u mee neemt op expeditie naar de steentijd heet REURING omdat de vondsten en visies zo spraakmakend zijn. Maar tegelijk wijst het woord REURING ook naar de opschudding rond ontdekkingen die werden afgewezen als wilde fantasie of nog veel erger als vervalsingen. Het publiek mocht deze dingen nooit eerder zien, omdat het daarmee zou worden 'misleid'. Maar u bent toch geen ezel die men met behulp van oogkleppen op het rechte pad moet leiden? Dus kijk en oordeel nu zelf, ga mee op onze expeditie en ontdek de steentijd.

HEMELS GROEN

Vervolg. Sinds de APAN in 1979 werd opgericht hebben haar leden onze inzichten in het verleden flink veranderd. Meestal gaat het om hele nuchtere dingen, zoals de stenen uit Engeland die een steenhard bewijs vormen dat daar al 1,8 miljoen jaar lang oermensen leefden. Fantasie over afstammen van 'aliens' of andere zweverigheid past immers helemaal niet bij nuchtere stenenzoekers. Maar de nuchtere stenen zoals de groene bijlen dwingen ons om toch wel degelijk na te denken over de geloofswereld van onze voorouders. Die bijlen lijken op een verrassende manier verbonden te zijn met het poollicht. Poollicht ontstaat als elektrisch geladen deeltjes van de zon zuurstofatomen groen laten oplichten. Bij de Noordpool en Zuidpool houdt het aardmagnetisme de geladen deeltjes minder goed tegen waardoor juist daar een groene zuil kan ontstaan. Mogelijk was die zuil bij de Germanen de inspiratie voor het geloof in een 'Hemelboom'. Die boom zou drie reusachtige wortels hebben en Wodan strekte vanuit de top zijn armen omhoog. Zo ontstaat een figuur dat lijkt op een soort stokmannetje. Dat symbool is verrassend genoeg ook elders op de wereld gevonden. Wellicht komt dat doordat het groene poollicht in de jonge steentijd veel sterker was dan nu, men kon het bijna overal zien en de Chinezen schreven zelfs dat de hemel van jade was. Datzelfde groene licht aan de hemel was wellicht ook de reden voor het maken van de bijzondere groene bijlen die men verspreid over heel Europa vindt. Die bijlen zijn vaak absoluut ongeschikt om bomen mee te kappen. Dat komt doordat ze meestal waren gemaakt van het zachte Alpen jadeiet. Die steensoort werd hoog in de bergen, dus ' dicht bij de groene hemel' gewonnen. Misschien werden de bijlen verspreid door priesters of pelgrims en heel raadselachtig rechtop begraven. Alsof deze ceremoniële voorwerpen net als het poollicht vanuit de grond naar de hemel wijzen.

Een APAN - visie

5000 BC - EEN VERSTOORDE KOSMOS; EXTREME ZONNE-WIND MET WERELDWIJD ZICHTBARE POOLLICHTEN; OVERAL EEN GROENE HEMEL; GLOBALE PELGRIMAGES NAAR ALLE BERGKETENS; ABSTRACTE NEOLITHISCHE ROTSKUNST; DRUPPELVORMIGE GESLEPEN GROENE RITUELE BIJLEN EN DE ZOEKTOCHT NAAR 'HET ULTIEME GROEN'

NOORDERLICHT

ALPEN JADEIET

KOPERERTS

GROEN

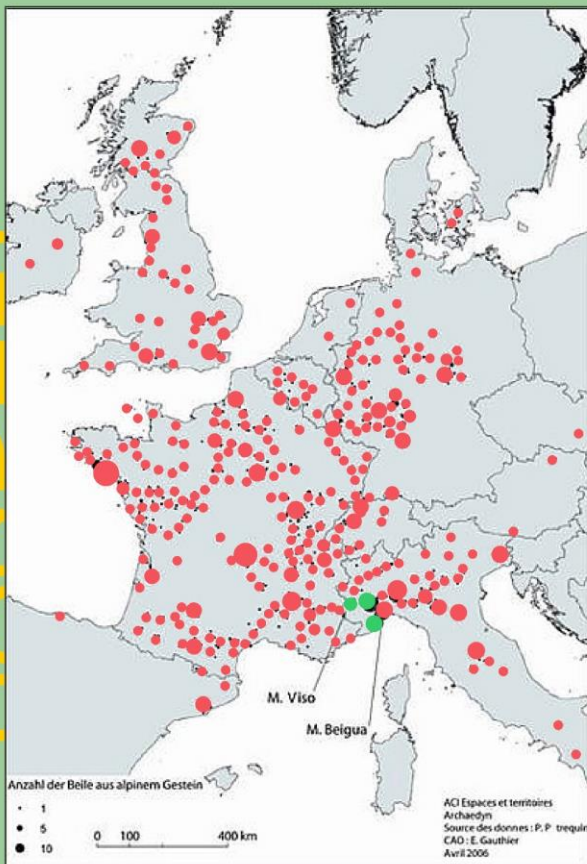
EEN NIEUWE VISIE OP HET NEOLITHICUM VANAF 5000 BC. HET ZOEKEN NAAR GROENE STEENSOORTEN LEIDDE OOK NAAR HET VINDEN VAN KOPERERTS. DAT WAS DE AANZET VOOR DE OPVOLGENDE GROTE BESCHAVING - DE BRONSTIJD

ULTIEME GROEN

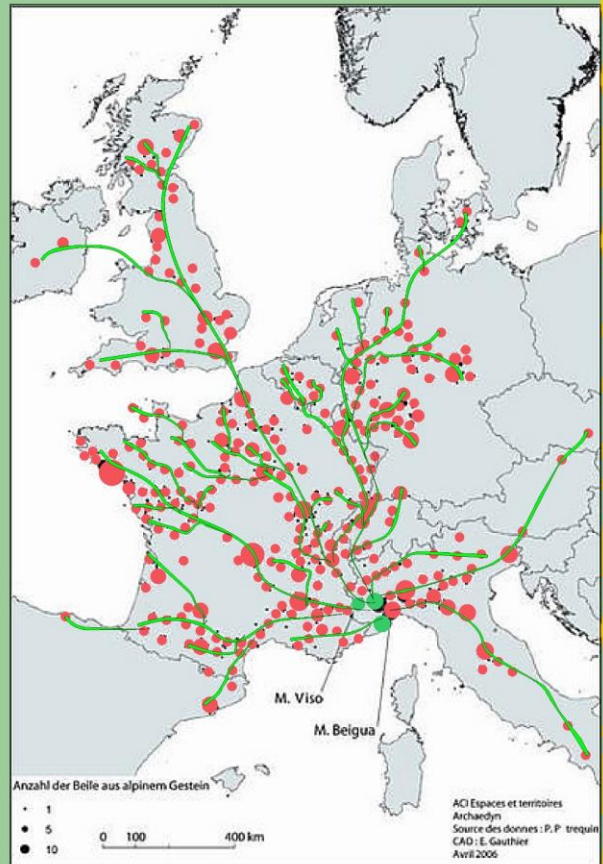
35 JAAR REURING IN DE ARCHEOLOGISCHE WERELD

HET VERSPREIDINGSPATROON VAN DE VINDPLAATSEN VAN DE ALPEN-JADEIETBIJLEN
UITGEZET OP DE KAART VAN WEST-EUROPA. HET LIJKT OP EEN ROUTEKAART
ALLE WEGEN GAAN RICHTING NAAR EN VANAF DE VINDPLAATSEN IN DE ITALIAANSE ALPEN

HANDEL?

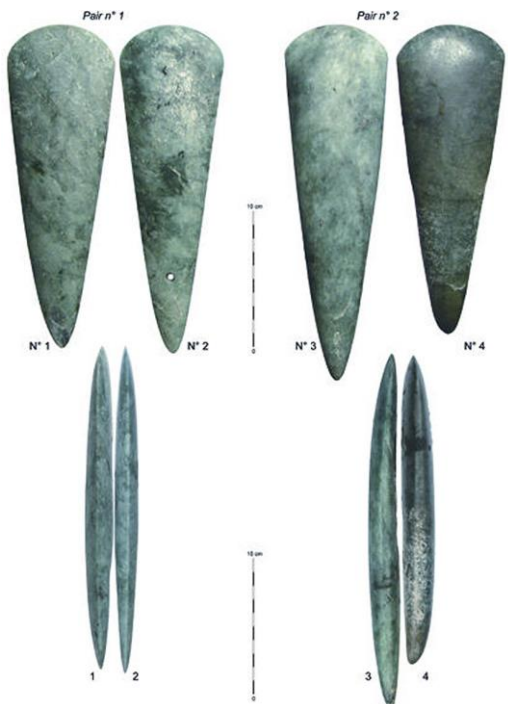
• vindplaatsen van een of enkele jadeietbijlen
• vindplaatsen van meerdere jadeietbijlen

• vindplaatsen van een of enkele jadeietbijlen
• Cultusplaats, vindplaatsen van meerdere jadeietbijlen

PELGRIMAGES?

Deze vergelijking is het overdenken waard. Alles wijst op pelgrimages.

PETIT ROHU - in situ

De rechtop staande
begraven groene bijlen
van Petit Rohu in
Frankrijk.

Meer weten over de
groene bijlen?

Open deze link:

<https://www.apanarcheo.nl/aurora%20jadeiet/aurora%20jadeiet%20500%20bc.html>

De Engelse verkorte
versie als PDF:

<https://www.apanarcheo.nl/aurora%20jadeiet/jadeie%20bijlen%20engels.pdf>

TREKGEDRAG

Vervolg. We kunnen de letters en woorden van de Romeinen nog gewoon lezen, maar met het runenschrift dat daarvoor werd gebruikt is lezen al een stuk moeilijker. Want runen zijn ook symbolen, die samenhangen met de mythologie. De sjamanen in Lapland gebruikten een paar eeuwen geleden nog symbolen die ook voor de Nederlandse steentijd heel interessant blijken te zijn. Want precies diezelfde motieven versieren ook voorwerpen van bot en rendiergewei die hier 11.000 jaar geleden door rendierjagers werden gemaakt. Archeologen denken dat deze rendierjagers op en neer reisden tussen het Duitse Ahrensburg en de vindplaatsen van die Ahrensburg-cultuur in ons land. Maar de amateurs ontdekten dat de Ahrensburg-cultuur ook op de bodem van de Noordzee te vinden was. In werkelijkheid trokken deze jagers elk jaar achter de rendieren aan vanuit de Ardennen waar zij overwinterden. Ze kampeerden dan in ons land en brachten de zomer door op de toendra die toen lag waar nu de Noordzee is. Op het einde van de ijstijd migreerden de rendieren naar Lapland en de rendierjagers gingen uiteraard met hun geliefde prooidieren mee. De Ahrensburgers van toen zijn dus de voorouders van de huidige Lappen. **Aanvulling KG.** Hier het artikel over de Ahrensburgtekens op een mesolithische sjamanentrommel uit Lapland: <https://www.apanarcheo.nl/72-73%20ahrensburgtekens.pdf>

Een APAN - visie

De biotoop die opschoof en de oudste symbooltekens ter wereld

Tekens op steen, bot en gewei markeren een route van 15.000 jaar. Vanuit de Pyreneeën naar een trommel van een sjamaan uit 1737 in Lapland. Het was Carl Linnaeus die onbewust dit eindpunt ervan oppikte. De reikwijdte ervan is van wereldbelang, het is de oudste symboolreeks ooit. Het is een erfenis van West-Europese prehistorische rendierjagers.

11.000 - 10.000 BP. AANGETROFFEN OP BOT, GEWEI EN STEEN.

AHRENSBURGTEKENS UIT DE NOORDZEE, ROERMOND, GELDROP EN ECHT

AHRENSBURGTEKENS IN ENGELAND AHRENSBURGTEKENS IN MORAVIË

Ahrensburgtekens op een vogelbot, 8000 BP. In ons land werden de tekens over genomen door de mesolithische jagers van Giezendam, in Frankrijk was dat eerder al gebeurd .

AHRENSBURGTEKENS

De beroemde botanicus Carl Linnaeus was in 1737 voor onderzoek in Lapland. Van een sjamaan kreeg hij uitleg over een aantal tekens die op de trommel stonden die hij van hem had gekregen. Op het eindpunt van de continentale rendiertrek werden de tekens nog begrepen en gebruikt. In onze tijd zijn ze, dankzij Linnaeus, herontdekt als een erfenis van de Ahrensburg rendierjagerscultuur van meer dan 10.000 jaar geleden.

35 JAAR REURING IN DE ARCHEOLOGISCHE WERELD

BIZONS EN GODINNEN

Vervolg. Werden zulke beeldjes ook van echte botten gemaakt? De verbinding tussen het vrouwelijke en het dier hangt mogelijk samen met oude rituelen om de vruchtbaarheid van het prooidier te vergroten. De jagers probeerden op die manier de geest van de dode dieren als levende prooien terug te laten keren. De ijstijdjagers maakten ook beeldjes uit ivoor of bot, maar het kost vele uren om die te snijden. Terwijl in de steentijd iedereen ook heel goed wist hoe je stenen kon bewerken. Dus ze konden precies dezelfde beeldjes veel gemakkelijker uit vuursteen kappen, als de vorm van de steen zich ervoor leende kon zo'n beeldje in een paar minuten worden gemaakt. Daarom is het niet vreemd dat zulke beeldjes regelmatig worden gevonden. Maar het hele bijzondere is dat die stenen sculptuurtjes in plaats van door de moderne mens vaak juist door oermensen van honderdduizenden jaren geleden zijn gemaakt. De meeste archeologen denken dat oermensen zulke vormen helemaal per ongeluk maakten, het zouden toevalsvormen zijn die door de makers ervan helemaal niet als beeldjes van bizens of mammoeten werden herkend. Het zou dan onzin zijn om deze stenen als sculptuurtjes te beschouwen. Maar omdat ze zodanig sprekend lijken op de door jagers uit de laatste ijstijd gesneden beeldjes, willen wij ze niet al bij voorbaat afwijzen. Sommige sculptuurtjes zijn zelfs zo zorgvuldig gevormd dat je heel 'principeel' overtuigd moet zijn dat oermensen geen enkele fantasie hadden om jezelf wijs te kunnen maken dat het toevalsvormen zijn.

Boven in vitrine van links naar rechts: de bizon van Leeuwarden, dan een zelf geslagen bizon en daar naast de bizens van Norgervaart en Zuidbroek. Onder in de vitrine de APAN-Vermaning-collectie Eemster.

Links de bizon van Norgervaart, gevonden door Tjerk Vermaning, Jong Paleo. Rechts de bizon van Zuidbroek tussen bijgevonden gereedschap. Midden Paleo. Gevonden door Henk Geertsma.

BIJ DE ILLUSTRATIES

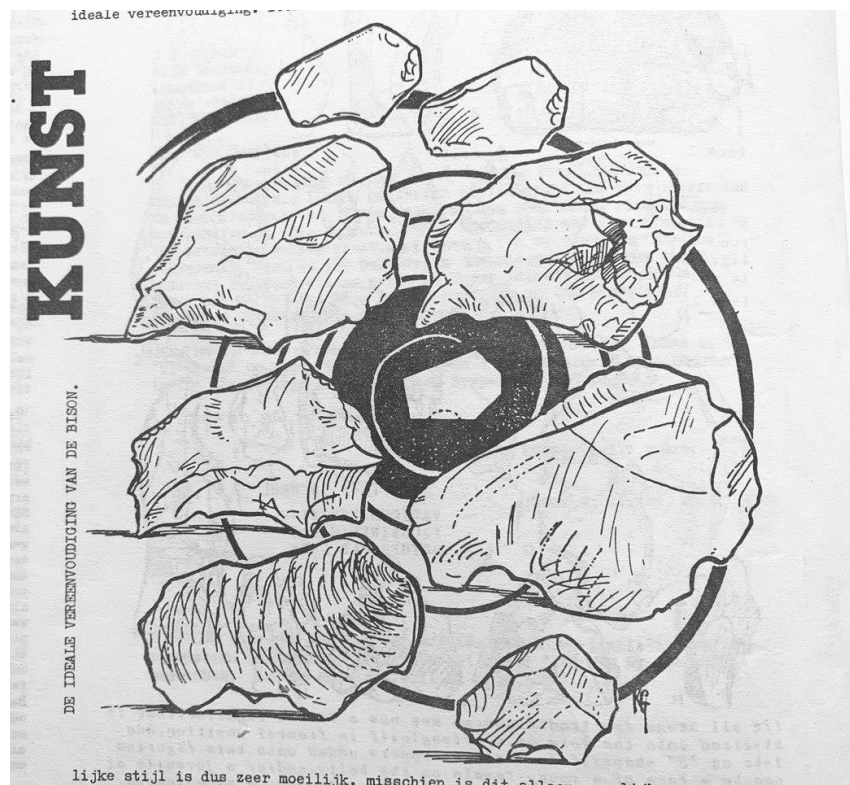
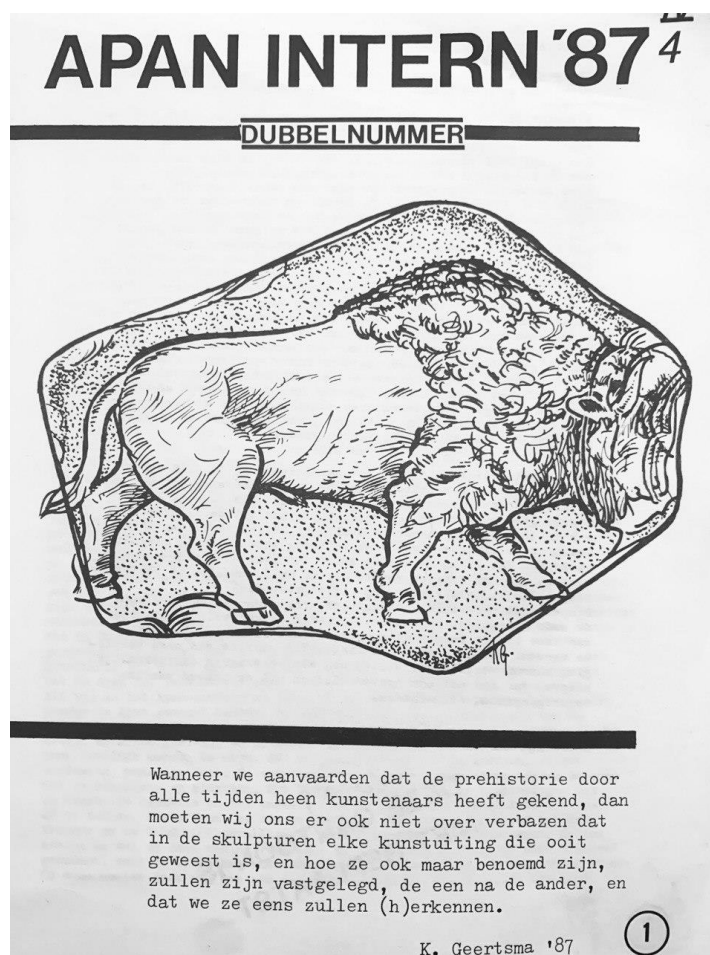
Soms werden de poten niet of nauwelijks weergegeven. Werden de poten wel duidelijk aangegeven dan werd ook vaak het mannelijk geslacht aangeduid. Doch hier blijkt als belangrijkste herkenningvorm toch de ruglijn met de massieve schouderbult. De kracht in oervorm. Dezelfde vormgeving werd ook toegepast in de grotten. De contouren van de schilderijen daar zijn dezelfde als die van de hier getoonde sculpturen. Bij de afbeeldingen is er niet vanuit gegaan om de bewerking duidelijk aan te geven, maar is er meer gekeken wat de afbeelding voorstelt. Daarbij is sterk op de ruimtelijke vorm gelet. U moet van mij maar aannemen dat al de hier afgebeelde sculpturen inderdaad ook door de prehistorische mens vervaardigd zijn, en dat we bij deze stukken kunnen spreken van artefacten.

Zie voor artikel over paarden APAN/INTERN '89
Artikel: EQUUS CABALLUS, a horse is a horse o' course. De typologie van het paard in de sculptuur.

Door K. Geertsma.

Maar er is meer, het paard als venus, klik hier:

<https://www.apanarcheo.nl/paardenjagersgodin/paardenjagersgodin.html>

In APAN/INTERN 88/5 op blz 20 een artikel over mammoet-sculpturen. En op blz. 41 Animal Farm, paleolithic sculptures from the northwest European plains. En in APAN/INTERN 87/4 op blz 8 Sculpturen als kunst, of de ideale vereenvoudiging. De artikelen beslaan telkens meerdere pagina's.

Een APAN - visie

DE MENS

DE GEBOREN BEELDHOUWER

Leven in de steentijd betekende dagelijks bezig zijn met vuursteen bewerken. In beginsel een beeldhouwersklus. Men maakte niet alleen hamers, beitels, messen en boren, maar ook kunst. Om dieren te eren. Om te vragen voor eeuwige doorgang van de cyclus:

*het nooit
uitsterven
van de prooi.*
De ijstijd-
wisent was
zo'n dier.

Hier in een reconstructie

Hier als vuursteensculptuur tussen werktuigen
180. 000 - 50.000 jaar geleden gemaakt

Het is een herhaalde vormgeving - een typologie

35 JAAR REURING IN DE
ARCHEOLOGISCHE WERELD

De linker bizons hebben de koppen rechts. De rechter bizons hebben de koppen links.

De bizonvorm was vaak al aanwezig in de steen, zoals hier bij A, B, C, D en E. Die vorm werd ook vaak gedetecteerd als uitstulping op grotwanden door de jagers van het jong paleo toen ze de grotten binnengingen in de Dordogne. Het volstond om er alleen maar een contourlijn omheen te trekken en de bizon was daar. Het bizonnetje (F) op de onderste bizonsteen (E) is de jong paleo bizon van Norgervaart van Tjerk Vermaning. Het is rondom bekapt. De donkere cortex werd gezien als de haardos wat zo kenmerkend is bij 'echte' bizons. De keuze om er een kunstwerk van te maken lag dus voor de hand. Het is een van de mooiste sculptuurstenen van ons land. Deze kunstvorm is een uiting van animisme. Kleine kinderen beleven de wereld als een animistische speeltuin. Mijn kleinzoon van drie zei na het zien ervan dat het 'dierenstenen' zijn. Dat was een onbevooroordeelde mening, want ik had hem er niks over verteld. Mogelijk geloven er op aarde in de huidige tijd toch nog 176 miljoen tot 938 miljoen mensen in animisme.

Boven: Bizon van Zuidbroek naast pointed chopper. Onder: Bizon uit Drenthe naast de limande van Eemster.

DE GODIN

DE VERPAKKING IS UITERLIJKE SCHIJN

VENUS VAN DOLNI VESTONICE 28.000 BP

VENUS VAN HOHLE FELS 40.000 BP

VENUS VAN RENANCOURT 23.000 BP

Links: gebraden kip. Rechts: de venus van Hohle Fels

INPLAATS VAN EEN HOOFD EEN OOGJE
VOOR FUNKTIE VENUS ALS HANGERTJE

GEBRADEN KIP

HOOFD EN ONDERBENEN ONTBREKEN

De groene bijlen vertellen ons over het geloof van steentijd boeren en de symbolen van de rendierjagers passen bij sjamanisme. Maar wat geloofden de jagers in nog oudere culturen? Hun leven hing allereerst af van de vruchtbaarheid van mens en dier. Dat verklaart waarom de jagers in de ijstijd afbeeldingen maakten van hun meest geliefde prooidieren en van vruchtbare vrouwen. APAN leden ontdekten dat de figuren **ook allebei** tegelijk kunnen zijn. Want tekeningen van vrouwenbillen lijken op paardenbillen of zelfs paardenhoeven. En er zijn vrouwenbeeldjes van gebakken klei die nadrukkelijk de vorm van het middenhandsbotje van de prooidieren hebben.

VENUS HOHLE FELS

AURIGNACIEN 35.000 - 40.000 BP

IN EEN VER VERLEDEN - 'T WAS EEN VREEMDE VOGEL
DIE KWAM AANGEVLOGEN - DE MENSEN HERKENDEN
IN HAAR HET EVENBEELD VAN DE MOEDER

De venus van Hohle Fels wordt beschouwd als het vroegste voorbeeld van een uitbeelding van een mens. De interpretatie is de vrouw als moedergodin. Het vreemde aan dit figuurtje is dat ze geen hoofd heeft en geen volledig uitgewerkte benen. Eigenlijk is alles vreemd aan dit in mammoet-ivoor gesneden idooltje. Verlaten we het idee dat het voorbeeld een mens is geweest en focussen we ons op het aanwezige menselijke aspect in de vogel, dan staan we oog in oog met de mythische denkwereld van de prehistorische jagers van Hohle Fels

KIP

EEND

KIP

FAZANT

PATRIJS

KIP

DE MENSEN VAN HOHLE FELS JAAGDEN NAAST o.a. MAMMOET, PAARD EN RENDIER OOK OP DIVERSE HOENDERACHTIGEN, o.a. OP FAZANT, EEND, GANS, PATRIJS EN KEMPHAAN. IN DE BOVENSTAANDE VERGELIJKINGEN IS DAAR DE KIP AAN TOEGEVOEGD, DIT OMDAT NIET VAN ALLE ANDERE SOORTEN RELEVANTE FOTO'S IN GESLACHTE/GEBRADEN TOESTAND OP INTERNET TE VINDEN ZIJN. EN DE KIP IN HAAR NAAKTE GEDAANTE KENNEN WE ALLEMAAL. HAAR ANATOMIE PAST WONDERWEL BINNEN DIE VAN DE VENUS. K.G. 2016

Een APAN - visie

They love horses, don't they?

De jagersmythe is een verbond tussen de dierenwereld en de mensenwereld. Het voornaamste dier is het dier dat voedsel verschaft. In de Amerikaanse vlakten was dat de bizon*). In Eurazië van 18.000 - 12.000 jaar geleden was dat het paard. Dit dier was 'De Moeder'. In zijn voorkomen zetelde de Godin. Met weerzin werd het gedood, met eerbied werd het omgeven. Haar beeltenis siert rotsen en stenen doorheen Eurazië. In de klein-plasiek een sieraad voor het oog.

*) Joseph Campbell:
MYTHEN &
BEWUSTZIJN
1991

DE PAARDENGODIN IS BIJNA ALTIJD AFGEBEELD ZONDER HOOFD, ZONDER ARMEN EN BENEN EN VAAK ZONDER BORSTEN. DE BILPARTIJ IS DE BLIKVANGER.

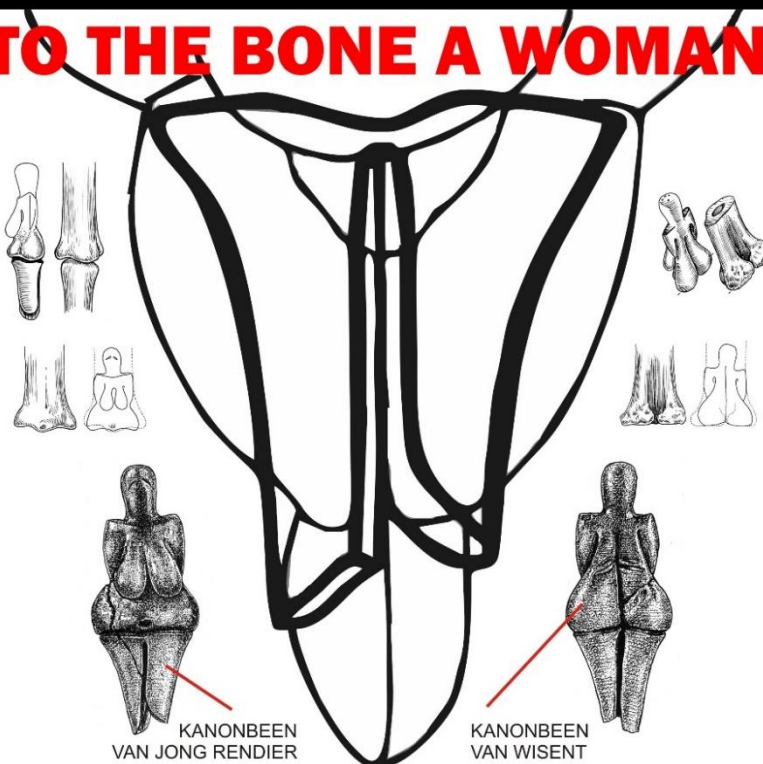

35 JAAR REURING IN DE
ARCHEOLOGISCHE WERELD

DE DUBBELVENUS. Een samensmelting van wisent en rendier.

Een APAN - visie

TO THE BONE A WOMAN

KANONBEEN
VAN JONG RENDIER

KANONBEEN
VAN WISENT

VENUS VAN DOLNI VESTONICE

De venus van Dolni Vestonice lijkt een 'gebakken fossiel' uit een oudere traditie. Werd klei hier gebruikt als reproductiemateriaal? Was het voorbeeld een van botten samengesteld en bijgesneden figuurtje? Mogelijk van de kanonbeenderen van rendier en wisent? Op de foto een samengesteld 'botvrouwje' dat bestaat uit twee 'kaal' op elkaar geplaatste metacarpale botten (kanonbeenderen) van twee maal een rundachtige. De botten zijn nog niet bijgewerkt, maar de overeenkomst is nu al frappant.

IN DE REEKS IDOOLTJES
EEN BUITENBEENTJE

TO THE
BONE
A WOMAN

28.000 BP

35 JAAR REURING IN DE
ARCHEOLOGISCHE WERELD

Het totale verhaal over de venus van Dolni Vestonice:

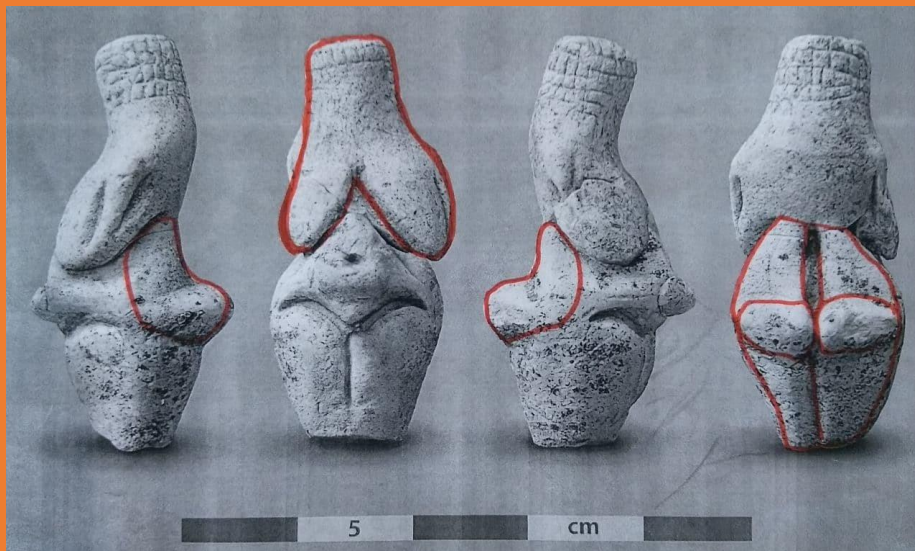
<https://www.apanarcheo.nl/paardenjagersgodin/Venus%20van%20Dolni%20Vestonice150-4.pdf>

De VENUS VAN RENANCOURT, de rendiergodin.

GEEN HOOFD, GEEN ARMEN EN GEEN ONDERBENEN. DAAR IS EEN REDEN VOOR.

De venus lijkt opgebouwd uit delen van de hoef van het rendier. Die delen zijn hier rood omrand.
Zij is de gemaakte godin van het rendier.

Meer over deze venus, klik deze links:

Korte versie; <https://www.apanarcho.nl/DE%20VENUS%20VAN%20RENANCOURT%201.pdf>

Lange versie: <https://www.apanarcho.nl/renancourt%20venus%20eindversie.pdf>

MET DE BIPOLAIRTECHNIEK WERD DE WERELD VEROVERD

Sommige apen hergebruiken en recyclen hun stenen gereedschap. Dat gaat dan middels de bipolair techniek. **Het is de gemakkelijkste en meest logische manier om stenen te bewerken**

Door apen gemaakte artefacten

EEN TUSSENDEEL VAN DE TEKST VAN ANTON WAS NIET VAN TOEPASSING BINNEN HET ONDERWERP, DUS NU EEN SPRONGETJE.

Voor wie echter de volledige tekst van Anton wil lezen scroll door naar het einde van dit bericht.

Vervolg. Voor het onderzoek naar de bipolairtechniek gingen de amateurs op expeditie naar de beroemdste vindplaats van Europa; de 1,8 miljoen jaar oude site bij Dmanisi in Georgië, waar ook duidelijke menselijke botresten waren gevonden. Aan die vondsten twijfelt niemand en toch bleken de breuken ook daar niet precies schelpvormig te zijn. Dat verbaasde de amateurs helemaal niet, want zij hadden door middel van experimenten al ontdekt op welke manier de pebbletools en het Clactonien en Tayacien daadwerkelijk werden gemaakt. **Dat gebeurde met de bipolaire techniek, wat eigenlijk de gemakkelijkste en meest logische manier is om een steen te bewerken.**

Want je mag de steen waar je op slaat daarbij gewoon op de grond laten liggen in tegenstelling tot bij het maken van een vuistbijl. Je doet eigenlijk precies hetzelfde als onze verre voorouder de Australopithecus met botten deed om het beenmerg te kunnen eten: gewoon een klap erop. Als een van die verre voorouders per ongeluk een steen raakte die op de grond lag, ontstonden scherpe splinters waarmee ze stukjes vlees van de botten konden snijden; zo blijkt het ineens heel logisch te zijn dat de oermens ontdekte hoe hij stenen werktuigen moest maken. Pas toen de oermensen deze bipolaire techniek al heel lang gebruikten, gingen ze de stenen die ze bewerkten in de lucht houden. Dat noemen we de techniek uit de vrije hand (freehand flaking) en die techniek had grote voordelen. Want met de bipolaire methode kun je geen vuistbijlen maken en uit de vrije hand gaat dat bijna vanzelf. Maar de techniek uit de vrije hand heeft ook nadelen, want als je zo probeert een knikker te breken dan blijkt dat niet te lukken; die moet je net als een noot op de grond of op een aambeeld kapot slaan. Daarom bleef de bipolaire techniek zelfs meer dan een miljoen jaar na de ontdekking van de vuistbijl nog altijd de beste methode om ronde steentjes en moeilijke materialen te bewerken. Als je morgen probeert om bij Zutphen langs de IJssel een goed stuk vuursteen te vinden om een vuistbijl van te maken dan heb je een lastige taak: je vindt daar hooguit moeilijk bewerkbare stenen. Om vuistbijlen te maken heb je wel wat beters nodig. Gelukkig vonden de vuistbijlmakers van het Acheuléen genoeg stenen voor het oprapen in de brede droge rivierbeddingen. Maar die droge beddingen waren er in ons land alleen tijdens de koudere en drogere klimaatfasen. Het Acheuléen is dus min of meer verbonden aan het open mammoetsteppe landschap. De oermensen die zoals wij tegenwoordig in een warmer en natter klimaat dan het onze leefden, waren dus gedwongen om de bipolaire techniek te gebruiken. Dat betekent natuurlijk ook dat het nodig is om de rare rolsteen werktuigen en grove scherven of punten te leren herkennen die de bewoners van die warmere klimaten maakten. Want dat waren de werktuigen die de oudste bewoners van Europa zowel in ons land als in West Runton in Engeland al 1,8 miljoen jaar geleden gebruikten.

Besluit

Als je niet weet dat vuursteen in kalkwater verweert en een opaallaag krijgt, dan begrijp je niet waarom vuistbijlen uit een akker er zoveel ‘nieuwer’ uit zien als de even oude vondsten uit een kalksteengrot. Als je niet weet dat het klimaat in ons land 1,8 miljoen jaar geleden subtropisch was, dan begrijp je niet hoe de oermensen hier zonder vuur of kleren konden leven. Als je niet weet dat het Kanaal pas in de Elster ijstijd ontstond, dan begrijp je niet hoe diezelfde oermensen zonder zeewaardige bootjes al tot in Engeland konden komen. Als je het verschil tussen het Acheuléen en het Tayacien niet kent, dan begrijp je niet waardoor tradities zonder vuistbijlen het zo lang volhielden. Als je niet weet dat Neanderthalers wel sterker maar niet dommer waren dan wij, dan begrijp je niet dat zij met behulp van berkenteer messen van een handvat konden voorzien of vis rookten om hem te kunnen bewaren. En zelfs genoeg fantasie hadden om een steen dierfiguurtje te maken. Als je niets van de sterren en planeten weet, dan begrijp je niet hoe men menhirs ontwierp of waarom de groene bijlen rechtop in de grond steken. En als je ten slotte niet weet wat de steentijdamateurs allemaal hebben ontdekt, dan begrijp je veruit het langste deel van ons Nederlandse verleden niet. Al die ontdekkingen zijn uitgebreid beschreven in de reeks “APAN/Extern”, waarvan inmiddels twintig delen zijn verschenen. Daarmee heeft de APAN de steentijd veel begrijpelijker gemaakt. Daarom zijn we blij dat u mee ging op onze expeditie naar de steentijd. Hopelijk was u verrast door de vondsten en visies en begrijpt u nu beter hoe rijk de steentijd van ons land is.

**Tot zover Anton van der Lee. Met dank voor deze uiteenzetting.
Voor de volledige tekst van Anton scroll door naar het einde van dit bericht.**

NU IETS OVER VUISTBIJLEN

Daarvoor bezoeken we het museum in Amiens in Frankrijk waar de collecties van Boucher de Perthes uit het midden van de 19^e eeuw worden tentoongesteld. Deze douanier was de eerste die vuistbijlen als mensenwerk herkende tussen de vele vuurstenen die aangetroffen werden in de buurt van Abbeville, St.Acheul en op nog enkele andere locaties. Hij schatte de ouderdom op 420.000 jaar en ouder. Zie ook APAN/EXTERN 20.

Meer dan tien verschillende vuistbijltypen in de expo in het museum van Amiens. De vormen zijn niet willekeurig ontstaan, maar werden ontworpen voor specifieke handelingen die ermee uitgevoerd konden worden om te overleven in de toenmalige biotoop. Het is de meest volledige midden paleolithische toolkit geëxposeerd in een museum.

Scherp en aangepunt. Vervaardigd door zeer kundige intelligente vuursteenbewerkeren.

DE VUISTBIJLEN VAN HIJKEN VAN VERMANING

De vormen zijn ook hier niet willekeurig ontstaan, maar werden ontworpen voor specifieke handelingen die ermee uitgevoerd konden worden om te overleven in de toenmalige biotoop. Hijken is de meest volledige midden paleolithische toolkit van ons land. Door het aanklikken van deze link wordt duidelijk waarom ik het 'De walvis op het droge' heb genoemd: <https://www.apanarcheo.nl/HIJKENvoorGewande2.pdf>

DE BIFACIAAL BEWERKTE STUKKEN WAREN APART GELEGD

MASSIVE
FAUSTKEIL
OUDTIJDS
GEBROKEN

LANCÉOLÉ
LANGWERPIGE

HIJKEN

Dit type vuistbijl staat bekend als Ficron.

Hier meer uitleg over dat specifieke type: <https://www.apanarcheo.nl/ficronhijken.pdf>

**MASSIVE
FAUSTKEIL**

**BIFACE
CORDIFORME
HARTVORMIGE**

HIJKEN

**LIMANDE
HIJKEN**

**TWEE KLEINERE
LIMANDES.
LINKER HEEFT
LEEMRESTEN
OP HET
OPPERVLAK.
RECHTER
OUDTIJDS
GEBROKEN.**

HIJKEN

BOUT COUPÉ VAN HIJKEN

**PUTJES IN OPPERVLAK
KENMERK VAN ECHTHEID**

**KLEINE
DRIEHOEKIGE
BIFACE MET
ZACHTE GLANS
EN IJZER OP
EN ONDER HET
OPPERVLAK**

HIJKEN

**PUTJES IN OPPERVLAK
KENMERK VAN ECHTHEID**

**KLEINE
LANCÉOLÉ
(LANGWERPIGE)
BIFACE MET
IJZER OP
HET OPPERVLAK**

HIJKEN

**KLEINE
LANCÉOLÉ
(LANGWERPIGE)
BIFACE MET
AANPASSENDE
AFSLAG**

ZACHTE GLANS

HIJKEN

BOVEN HET MAAIVELD

Op dinsdagmiddag 22 april werd in het Rijksmuseum voor Oudheden (Leiden) de tentoonstelling 'Boven het maaiveld' geopend door koningin Maxima. In deze tentoonstelling worden o.a. vondsten van Peest getoond. Met de grote zomertentoonstelling 'Boven het maaiveld' viert het Rijksmuseum van Oudheden een kwart eeuw Nederlandse archeologie. Met meer dan 500 van de meest opvallende, opmerkelijke en bijzondere ontdekkingen van de afgelopen 25 jaar, belooft het een feest der herkenning vol verrassingen te worden. Van vondst en vindplaats tot vinders, uit heel Nederland en de Caribische ABCSSS-eilanden. Te zien van 23 april tot en met 7 september 2025.

Met deze poster wordt er reclame gemaakt voor de expo 'Boven het maaiveld' in het Rijksmuseum voor oudheden in Leiden, het RMO. Een 'vuistbijl' van Peest is in de expo opgenomen.

Op de poster midden boven afgebeeld.

Tekst bij de expo over deze vuistbijl: NEANDERTHALER VUISTBIJL |

'Al 50.000 jaar geleden maakten Neanderthalers gebruik van handige werktuigen. 🔪 Op deze foto zie je links een vuistbijl van vuursteen, gemaakt door Neanderthalers. De vuistbijl werd gevonden bij Peest, in Drenthe. Peest is de grootste vindplaats van dit soort vuistbijlen in Noord-Nederland. Deze vuistbijl, ongeveer 15 bij 10 cm groot, diende onder andere om dierenhuiden en vlees te snijden na de jacht. De punt is afgebroken, maar dat doet niets af aan de kracht van dit voorwerp. Het is een indrukwekkend voorbeeld van Neanderthaler-vernuft'.

Opmerking KG: Peest is een armzalige vindplaats vergeleken met die van de in situ's van Hoogersmilde, Hijken en Eemster. Peest is een oppervlakte vindplaats, zonder een in situ. Het met man en macht zoeken daar is een lachwekkende vertoning. De officiële steentijdarcheologie onwaardig. Tegen beter weten in blijft men daar rondjes draaien. Zie hier de website van drs. Marcel Niekus met veel foto's van windlakpaleo:

<http://www.steentijdonderzoek.nl/>

Helaas is er nog steeds niemand binnen de beroepsgroep die deze onzin eens gaat doorprikken. Wat ik hiermee bedoel zal bij iedereen bekend zijn. Voor meer info over de Zaak Vermaning: www.tjerkvermaning.nl
Wie mogen we als eerste begroeten aan de overkant van de draaibrug..?

EEN TREKPAARD IS EEN LASTDIER

EEN DOODLOPEND PAD IS NIET ALTIJD HET EINDE VAN DE TREKTOCHT

In vele voorgaande eeuwen waren trekpaarden de zwoegers om karren en boten van her naar daar te verplaatsen. Voor het trekken van boten door kanalen werden ernaast speciale 'jaagpaden' aangelegd. Maar soms liep een jaagpad dood. Daar had men iets op gevonden, de paarden-draaibrug. Door deze brug over te steken en vervolgens onder de brug door te lopen kon het paard de boot probleemloos verder voorttrekken, maar nu aan de andere kant van het water. De last bleef hetzelfde evenals de richting. En daar gaat het nu om: veel archeologen lijken een trekpaard van de zaak Vermaning. Willen ze naar de andere kant, wat in dit geval betekent dat ze een eigen kritische mening hebben ontwikkeld, dan gaat de weg verder over de draaibrug, naar een vrije archeologische toekomst. De richting is hetzelfde, maar de last is merkbaar lichter.

WETENSCHAP?

ZWARE LAST?

DEEL5

EIGEN MENING

HET WAKEND OOG

KG22

De vele verse paleo-artefacten van Henk en Klaas Geertsma liggen aan de overzijde van de draaibrug op de ware archeoloog te wachten. Zie voor foto's: <https://www.apanarcheo.nl/burgumversie14dec.pdf>
De aan de APAN gerelateerde website www.steentijdvondsten.nl is op initiatief van APAN-lid Ton Schadron online gezet. De site nodigt een ieder uit om interessante vondsten te tonen en visies met elkaar te gaan delen.

EXPEDITIE NAAR DE STEENTIJD door Anton van der Lee

Het verleden heeft ons gemaakt tot wie we zijn. Zonder de Romeinen tweeduizend jaar geleden zouden Utrecht en Nijmegen heel anders heten en misschien niet eens bestaan. Die tweeduizend jaren lijken lang, maar ons land wordt al 1,8 miljoen jaar door mensen bewoond; de steentijd duurde wel duizendmaal langer dan de geschiedenis! Wie niets van de steentijd weet is daarom eigenlijk te vergelijken met iemand van twintig jaar oud die zich alleen de laatste week van zijn leven herinnert. Daarom neemt de vereniging voor Actieve Praktijk Archeologie Nederland (APAN) u nu mee op expeditie naar de steentijd. Op die expeditie ontdekt u spectaculaire vondsten en verrassende visies. Over het geloof, de kunst en de kundigheid van onze voorouders. De tentoonstelling die u mee neemt op expeditie naar de steentijd heet REURING omdat de vondsten en visies zo spraakmakend zijn. Maar tegelijk wijst het woord REURING ook naar de opschudding rond ontdekkingen die werden afgewezen als wilde fantasie of nog veel erger als vervalsingen. Het publiek mocht deze dingen nooit eerder zien, omdat het daarmee zou worden ‘misleid’. Maar u bent toch geen ezel die men met behulp van oogkleppen op het rechte pad moet leiden? Dus kijk en oordeel nu zelf, ga mee op onze expeditie en ontdek de steentijd.

Hemels groen

Sinds de APAN in 1979 werd opgericht hebben haar leden onze inzichten in het verleden flink veranderd. Meestal gaat het om hele nuchtere dingen, zoals de stenen uit Engeland die een steenhard bewijs vormen dat daar al 1,8 miljoen jaar lang oermensen leefden. Fantasie over afstammen van ‘aliens’ of andere zweverigheid past immers helemaal niet bij nuchtere stenen zoekers. Maar de nuchtere stenen zoals de groene bijlen dwingen ons om toch wel degelijk na te denken over de geloofswereld van onze voorouders. Die bijlen lijken op een verrassende manier verbonden te zijn met het poollicht. Poollicht ontstaat als elektrisch geladen deeltjes van de zon zuurstofatomen groen laten oplichten. Bij de Noordpool en Zuidpool houdt het aardmagnetisme de geladen deeltjes minder goed tegen waardoor juist daar een groene zuil kan ontstaan. Mogelijk was die zuil bij de Germanen de inspiratie voor het geloof in een hemelboom. Die boom zou drie reusachtige wortels hebben en Wodan strekte vanuit de top zijn armen omhoog. Zo ontstaat een figuur dat lijkt op een soort stokmannetje. Dat symbool is verrassend genoeg ook elders op de wereld gevonden. Wellicht komt dat doordat het groene poollicht in de jonge steentijd veel sterker was dan nu, men kon het bijna overal zien en de Chinezen schreven zelfs dat de hemel van jade was. Datzelfde groene licht aan de hemel was wellicht ook de reden voor het maken van de bijzondere groene bijlen die men verspreid over heel Europa vindt. Die bijlen zijn vaak absoluut ongeschikt om bomen mee te kappen. Dat komt doordat ze meestal waren gemaakt van het zachte Alpen jadeïet. Die steensoort werd hoog in de bergen, dus ‘ dicht bij de groene hemel ’ gewonnen. Misschien werden de bijlen verspreid door priesters of pelgrims en heel raadselachtig rechtop begraven. Alsof deze ceremoniële voorwerpen net als het poollicht vanuit de grond naar de hemel wezen.

Trekgedrag

We kunnen de letters en woorden van de Romeinen nog gewoon lezen, maar met het runenschrift dat daarvoor werd gebruikt is lezen al een stuk moeilijker. Want runen zijn ook symbolen, die samen hangen met de mythologie. De sjamanen in Lapland gebruikten een paar eeuwen geleden nog symbolen die ook voor de Nederlandse steentijd heel interessant blijken te zijn. Want precies diezelfde motieven versieren ook voorwerpen van bot en rendiergewei die hier 11.000 jaar geleden door rendierjagers werden gemaakt. Archeologen denken dat deze rendierjagers op en neer reisden tussen het Duitse Ahrensburg en de vindplaatsen van die Ahrensburg-cultuur in ons land. Maar de amateurs ontdekten dat de Ahrensburg-cultuur ook op de bodem van de Noordzee te vinden was. In werkelijkheid trokken deze jagers elk jaar achter de rendieren aan vanuit de Ardennen waar zij overwinterden. Ze kampeerden dan in ons land en brachten de zomer door op de toendra die toen lag waar nu de Noordzee is. Op het einde van de ijstijd migreerden de rendieren naar Lapland en de rendierjagers gingen uiteraard met hun geliefde prooidieren mee. De Ahrensburgers van toen zijn dus de voorouders van de huidige lappen.

Bizons en godinnen

De groene bijlen vertellen ons over het geloof van steentijd boeren en de symbolen van de rendierjagers passen bij sjamanisme. Maar wat geloofden de jagers in nog oudere culturen? Hun leven hing allereerst af van de vruchtbaarheid van mens en dier. Dat verklaart waarom de jagers in de ijstijd afbeeldingen maakten van hun meest geliefde prooidieren en van vruchtbare vrouwen. APAN leden ontdekten dat de figuren ook allebei tegelijk kunnen zijn. Want tekeningen van vrouwenbillen lijken op paardenbillen of zelfs paardenhoeven. En er zijn vrouwenbeeldjes van gebakken klei die nadrukkelijk de vorm van het middenhandsbotje van de prooidieren hebben. Werden zulke beeldjes ook van echte botten gemaakt? De verbinding tussen het vrouwelijke en het dier hangt mogelijk samen met oude rituelen om de vruchtbaarheid van het prooidier te vergroten. De jagers probeerden op die manier de geest van de dode dieren als levende prooien terug te laten keren. De ijstijdjagers maakten ook beeldjes uit ivoor of bot, maar het kost vele uren om die te snijden. Terwijl in de steentijd iedereen ook heel goed wist hoe je stenen kon bewerken. Dus ze konden precies dezelfde beeldjes veel gemakkelijker uit vuursteen kappen, als de vorm van de steen zich ervoor leende kon zo’n beeldje in een paar minuten worden gemaakt. Daarom is het niet vreemd dat zulke beeldjes regelmatig worden gevonden. Maar het hele bijzondere is dat die stenen sculptuurtjes in plaats van door de moderne mens vaak juist door oermensen van honderdduizenden jaren geleden zijn gemaakt. De meeste archeologen denken dat oermensen zulke vormen helemaal per ongeluk maakten, het zouden toevalsvormen zijn die door de makers ervan helemaal niet als beeldjes van bizens of mammoeten werden herkend. Het zou dan onzin zijn om deze stenen als sculptuurtjes te beschouwen. Maar omdat ze zodanig sprekend lijken op de door jagers uit de laatste ijstijd gesneden beeldjes, willen wij ze niet al bij voorbaat afwijzen. Sommige sculptuurtjes zijn zelfs zo zorgvuldig gevormd dat je heel ‘ principieel ’ overtuigd moet zijn dat oermensen geen enkele fantasie hadden om jezelf wijs te kunnen maken dat het toevalsvormen zijn.

Hier woon ik

Bijna iedereen woont in een huis en dat was vijfduizend jaar geleden ook al zo. De steentijd boeren bouwden grote boerderijen. Dat weten we zeker, omdat de funderingen en paalgaten van die oude boerderijen al vaak zijn opgegraven. We weten ook zeker dat de jagers

op het einde van de ijstijd in tenten en hutten woonden. Er zijn immers kringen gevonden van stenen die de daken van tenten op hun plaats hielden, met midden in die kringen de resten van een vuurtje. Heel spectaculair zijn de hutten van Kostienki op de Krim, Rusland. De jagers hadden daar bijna geen hout en ze gebruikten daarom botten van mammoeten als bouw materiaal. Belangrijk is dat al die huizen, tenten en hutten zijn gemaakt door moderne mensen zoals wij. Maar wie wil weten waar echte oermensen (zoals Neanderthalers) woonden komt bedrogen uit! Er zijn wel oude stenen kringen gevonden, die in Bilzingsleben in Duitsland zijn zelfs 400.000 jaar oud. Maar toen de archeologen probeerden om daar hutten mee te reconstrueren, merkten ze iets vreemds. Want terwijl bij moderne mensen het vuur midden in de hut brandde, lag de vuurplaats bij die oude stenen kringen bij de ingang. Je zou jezelf branden als je naar binnen of buiten ging en takken of bladeren op het dak zouden zeker in brand vliegen, dus die 'hutplattegronden' klopten gewoon niet. Toen een archeoloog een heleboel stenen kringen van oermensen onderzocht, bleek er niet één te kloppen. Daarom kwam hij met een nieuwe visie, de oermensen zaten gewoon bij een kampvuurtje en voordat ze gingen slapen schoven ze de dikke stenen opzij omdat je daar niet lekker op ligt. Zo ontstonden de typische kringen met het kampvuur bij de ingang of aan de zijkant. Oermensen schuilden misschien wel eens onder een afdakje of in de ingang van een grot, maar ze hadden geen echte tent of hut. De afwezigheid van echte hutten lijkt op zich geen spectaculaire ontdekking, maar het verklaart wel waarom de Neanderthalers verdwenen...

Ik ben een Neanderthaler

Om de lichaamsbouw van Neanderthalers te begrijpen moeten we eerst kijken naar de 1,8 miljoen jaar oude Homo erectus fossielen die bij het dorpje Dmanisi in Georgië zijn gevonden. Die oermensen hadden het niet koud, want er was toen een subtropisch klimaat in Europa. Maar daarna kwamen koude perioden. Juist omdat oermensen geen hutten bouwden, moesten ze toen een sterker lichaam ontwikkelen met een snelle verbranding om warm te blijven. De Europeanen van een half miljoen jaar geleden waren al heel sterk; men noemt ze Heidelberg mensen. Die ontwikkelden zich vervolgens tot de supersterke Neanderthalers, die leefden tussen 135.000 en 30.000 jaar geleden. In Afrika ging de evolutie juist helemaal de andere kant op, want daar was niet het klimaat het voornaamste knelpunt, maar voedselgebrek. In Afrika was het dus goed als je weinig eten nodig had, daarom werden de mensen daar steeds zwakker en gingen de kinderen steeds langzamer groeien. Die zwakte is typisch voor de moderne mens; zelfs chimpansees zijn veel sterker dan wij. Door die zwakte hadden de moderne mensen ook in Afrika behoefte aan beschutting en daarom gingen ze hutten en tenten maken. Voordat de tent bestond gingen moderne mensen - en zeker hun zwakke kinderen - dood in de Europese winters, maar toen ze tenten hadden hield niets hen meer tegen. Terwijl een Neanderthaler vrouw jarenlang haar handen vol had aan slechts één kind totdat dat kind zelfstandig met de groep mee kon trekken, legde een moderne vrouw gewoon vijf kinderen op een rij in de tent. Door die razendsnelle voortplanting werden de Neanderthalers onder de voet gelopen. Doordat sommige Neanderthalers in tenten gingen wonen en met moderne mensen samen kinderen kregen, hebben Europeanen nog een paar procent Neanderthaler DNA. Blanke mensen kunnen dus met recht zeggen dat ze Neanderthalers zijn, want die paar procent DNA is het nou net waardoor ze van de Afrikanen verschillen. Maar alle lichamelijke kenmerken die energie verslonden verdwenen, zoals de grote Neanderthaler neus die nodig was om al die spieren van zuurstof te voorzien en de grote mond om al die spieren te voeden. Wat over bleef is een klein wit gezichtje dat weg zakte onder de hersenpan. Doordat ons gezicht zo laag is weggezakt lijkt het alsof we een hoger voorhoofd hebben. Maar dat is gezichtsbedrog, want als je een halve Neanderthaler schedel aan een halve schedel van de moderne mens plakt, dan zie je dat ons hoofd geen millimeter hoger is.

Wat is Micoquien?

In Afrika maakten oermensen ruim anderhalf miljoen jaar geleden al vuistbijlen en in Europa begon dat een miljoen jaar geleden. Die oudste cultuur met vuistbijlen duidde men aan als het Acheuléen. De Neanderthalers gebruikten vaker werktuigen gemaakt van scherven; dat noem je afslagen. In 1883 dacht De Mortillet zelfs dat Neanderthalers nauwelijks meer vuistbijlen gebruikten en hij noemde hun cultuurtraditie het Moustérien. Toen duidelijk werd dat sommige Franse Neanderthalers, net zoals in het Acheuléen, toch vuistbijlen maakten, noemde men dat het Moustérien du Tradition Acheuléenne (MTA). Daarna werd ontdekt dat zelfs het merendeel van de Neanderthalers in heel Europa vuistbijlen maakte. Alleen hadden de meeste vuistbijlen van Neanderthalers vaak hele spitse of rare dikke vormen. En er zijn ook vuistbijlen die maar aan één kant scherp waren; dat noemt men Keilmesser. Dat Moustérien met vuistbijlen noemt men het Micoquien. Het Micoquien werd in ons land voor het eerst in 1965 gevonden; door Tjerk Vermaning bij Hoogersmilde in Drenthe. Maar het Franse MTA is daarentegen nog nooit in ons land aangetoond. Dat is logisch, want het MTA is specifiek voor het krijtgebied langs de Atlantische Oceaan. Dus niet voor ons land, want waar nu de Noordzee ligt, graasden toentertijd mammoeten en Scheveningen lag wel zevenhonderd kilometer van de zee af. Bovendien was er in ons land te weinig vuursteen van goede kwaliteit om de typische platte vuistbijltjes van vader op zoon te kunnen blijven maken.

Een golf van ontdekkingen

De ontdekking van Micoquien bij Hoogersmilde inspireerde andere amateurs om ook te gaan zoeken. Met doorslaand succes, want al snel stonden de kranten vol over amateurs die duizenden werktuigen uit de oude steentijd ontdekten. Vaak waren dat ontdekkingen in groeves in de stuwwallen. De stuwwallen zijn heuvels die omhoog geplooid zijn toen het gletsjerijs in de ijstijd van bijna 200.000 jaar geleden tot halverwege ons land kwam. De lagen die daar omhoog zijn geduwd zijn dus ouder dan de Neanderthalers. Veelal ging het om Acheuléen vondsten van een kwart miljoen jaar oud, maar er waren ook vondsten van bijna een half, ruim één en zelfs van 1,8 miljoen jaar oud. Je zou daarom verwachten dat de beroepsarcheologen juichend aan de slag zouden gaan in de stuwwallen. Maar niets is minder waar: alleen buitenlandse archeologen kwamen kijken. De Nederlanders bagatelliseerden alles en gingen jaren later zelf Acheuléen zoeken bij Maastricht in de Belvédère groeve. Dat onderzoek bij Maastricht was wel uitstekend, maar toen het boek daarover (W. Roebroeks, 1990: Oermensen in Nederland) verscheen, schrokken de amateurs omdat hun ontdekkingen daarin werden weggewuifd. Als klap op de vuurpijl volgde er een knullig onderzoek in de stuwwallen, want daar gingen archeologen graven in een grindpakket. Vondsten uit grindlagen hebben namelijk heel weinig wetenschappelijke waarde, omdat ze door rivieren zijn verplaatst. De opgravers deden net alsof alle vondsten van amateurs uit dat grind kwamen en alsof ze daarom net zo waardeloos waren. Eigenlijk is dat net alsof je onderzoek doet in een kleuterklas en daaruit concludeert dat alle mensen kleuters zijn. Dat de hele golf van amateur ontdekkingen werd afgekraakt klinkt

ongelooflijk. Archeologen zijn er immers om vensters op het verleden te openen en niet om deze te sluiten. Toch is het echt gebeurd en al die ellende begon gewoon met een paar simpele misverstanden.

MTA met spiegelglans

Voordat de amateurarcheoloog Vermaning het kampement in Hoogersmilde ontdekte, hadden de Nederlandse archeologen weinig interesse in de oude steentijd. Daarom moest de professor die de opgraving deed aan een Franse en een Duitse collega gaan vragen wat hij nou eigenlijk had gevonden. Die zagen allebei dat het Micoquien was, maar in de jaren zestig was het nog niet helemaal duidelijk wat dit betekende, want de Duitse professor dacht dat het Micoquien een soort Moustérien was en de Franse professor dacht dat het een eindstadium van het Acheuléen was. Daarom lieten ze de Nederlandse professor wat botten uit Franse en Duitse Micoquien vindplaatsen dateren met de ¹⁴C techniek. Die concludeerde hieruit dat het hele Micoquien ongeveer 50.000 jaar oud was. Dat was een streep door de rekening van de Franse archeoloog. Hij werd zo kwaad dat hij beweerde niets meer te geloven van die dateringen en evenmin van de vondsten van de Nederlandse professor. Met die vondsten bedoelde hij Hoogersmilde en vervolgens begon ook de assistent van de professor te twijfelen. Die zou daar eigenlijk op moeten promoveren, maar hij vergeleek Hoogersmilde met een vuistbijl die in 1939 bij Wijnjeterp (Friesland) was opgeraapt. Die vondst van Wijnjeterp en nog enkele andere vuistbijlen glansden als een spiegel. De assistent dacht dat dit MTA vuistbijlen waren en dat de spiegelglans was veroorzaakt doordat de wind ze tijdens de ijstijd met zand had gepolijst. Omdat de stenen van Hoogersmilde die ‘windlak’ misten, geloofde hij dat die de ijstijd niet hadden meegemaakt. Dat is een simpel misverstand, want er bestaan door heel Europa talloze Micoquien vondsten zonder spiegelglans. Maar de assistent was zo overtuigd dat hij steeds meer verdachte dingen meende te zien en hij wist de professor te overtuigen. Met als gevolg dat Vermaning voor de rechter werd gebracht en veroordeeld tot een maand voorwaardelijke gevangenisstraf voor vervalsing.

Hoger beroep

Vermaning was zich uiteraard van geen kwaad bewust en alle andere amateurs vonden de beschuldiging een groot schandaal. Ze zorgden dat er een hoger beroep kwam, waarbij ze de amateurarcheoloog Wouters als deskundige vroegen. Wouters had namelijk in Frankrijk met beroemde archeologen gewerkt en ook al veel over de Nederlandse steentijd geschreven. De beschuldigers vroegen steun aan de Franse professor, want die had immers ook gezegd dat Hoogersmilde niet deugde. En zelfs de Duitse professor moest zijn collega's maar een handje komen helpen. Het is opvallend hoe weinig over de verdachte werd gesproken, bij het hoger beroep draaide alles om de vraag of de vondsten vals of echt waren. Al snel bleek dat de professor het zelf ook niet wist. Want toen Wouters een stuk van een vuistbijl af moest slaan om aan te tonen dat die echt was, klaagde de professor dat dit juist de mooiste was die ze hadden. De verse breuk in die vuistbijl bleek duidelijk doffer dan de buitenkant, dus was bewezen dat de vuistbijl oud was. Bovendien werd aangetoond dat de randen van de vuistbijlen niet met een machine waren geslepen zoals de assistent beweerde maar afgesleten door de beweging van de bodem in de ijstijd (door het bevriezen en ontdooien). De getuige-deskundige Piet Beersma toonde aan dat de professoren, de assistent en het Gerechtelijk Laboratorium in hun rapporten de meest tegenstrijdige verklaringen over de stenen hadden afgelegd. Alles wees erop dat de vondsten echt waren en dus sprak de rechter Vermaning vrij. Wie nu nog beweert dat Vermaning een vervalsers was maakt zich dus schuldig aan laster. Maar doordat stenen geen “rechtspersoon” zijn, kon de rechter de vuistbijlen niet vrijspreken. Daarom mag iedereen wel nog beweren dat die zijn vervalst, dat is immers vrijheid van meningsuiting. De beschuldigers hielden gewoon vol dat de vuistbijlen vals waren en zeiden dat Vermaning was vrijgesproken wegens gebrek aan bewijs. In die vreemde sfeer van volharding in een vijandbeeld is het te begrijpen dat de archeologen ook alle andere ontdekkingen van de amateurs onder het tapijt wilden vegen. Daarvoor hadden ze wel ‘een tapijt’ nodig dat door de beroepsarcheologen zelf was ontdekt, tot in de puntjes was gecontroleerd en door iedereen werd bewonderd. Het onderzoek in de Belvédère groeve bij Maastricht was daar perfect voor geschikt.

Moustéroïde Acheuléen

In de Belvédère werden hele kleine kampjes uit het Acheuléen perfect opgegraven. Juist doordat die kampjes zo klein waren, kon men daar bijzondere conclusies uit trekken over kortstondige bewoning. Het Acheuléen van de stuwwallen was op een andere manier belangrijk. Daar zijn veel meer werktuigen gevonden en blijktbaar ook types die volgens de Franse professoren typisch voor het Moustérien zouden zijn. Zulke werktuigen vond men ook al voor de Eerste Wereldoorlog in het Acheuléen van Markkleeberg (Oost-Duitsland). Maar daar wilde toen net zo min iemand naar luisteren als naar de Nederlandse amateurs. Men wilde pas geloven dat er Acheuléen bestond met Moustérien-achtige werktuigen nadat het in de jaren tachtig ook in Biache-Saint Vaast en Rheindalen werd opgegraven. Daarmee werd ook duidelijk dat de spiegelglans vuistbijltjes waarvan de assistent dacht dat het MTA was, in feite een kwart miljoen jaar oud ‘Moustéroïde Acheuléen’ zijn. Dat is 100% zeker, want de spiegelglans erop is rond 180.000 jaar geleden ontstaan. Zand kan namelijk wel een beetje glans veroorzaken, dat zie je als je een ruwe houten vloer ermee schuurt. We noemen dat wrijvingsglans, je ziet die glans ook op de vuistbijlen van Hoogersmilde. Maar wat bij echte blootstelling aan de wind gebeurt, is uitgetest op stukken glas op het strand. Die werden dof net zoals bij een gezandstraald raam. Als je wilt dat de vloer of je auto gaat glanzen als een spiegel moet je er een dun laagje lak of was op smeren. De ‘windlak’ vuistbijltjes hebben ook een dun laklaagje, dat bestaat uit kiezelzuur. Geologen noemen dat opaal of hyaliet. Dat kiezelzuurlaagje wordt alleen afgezet bij een hoge pH zoals de kalkrijke keileembodem bij Hoogersmilde 180.000 jaar geleden had. Maar 100.000 jaar geleden veranderde die bodem: doordat het warmer werd gingen er planten groeien die de bodem verzuurden en de regen spoelde de kalk weg. Vuistbijlen die pas 50.000 jaar geleden in die uitgeloogde keileem belandden, hebben daarom wel wrijvingsglans, maar geen spiegelglans.

Oudere tradities

Het Micoquien en Moustéroïde Acheuléen zijn de Nederlandse vuistbijltradities. Er zijn hier ook oudere werktuigen gevonden, bijvoorbeeld van 400.000 jaar oud, maar daar zitten geen vuistbijlen tussen. Het zijn rare werktuigjes die van kleine rolsteentjes (pebbletool tradities) zijn gemaakt. En grove scherven die juist van dikkere stenen werden geslagen (Clactonien). En ten slotte nog grof bekapte vormen met tanden of dikke punten (Tayacien). Die drie rare tradities zijn niet alleen in ons land gevonden: je ziet ze overal in Europa. Maar ook met deze oude tradities maakten archeologen een cruciale denkfout. Ze stelden namelijk vast dat er in Spanje en in

Engeland al zo'n 900.000 jaar geleden perfecte vuistbijlen werden gemaakt. Hoe konden er 400.000 jaar geleden dan nog oermensen leven die nooit vuistbijlen maakten? Die rare tradities moesten door domme prutsers zijn gemaakt of door gebrek aan grondstof zijn ontstaan. Daarom besloten de archeologen die namen af te schaffen. Dat is fout, want er is een duidelijk patroon. Vuistbijlmakers leefden namelijk meestal langs rivieren op de open mammoetsteppe, terwijl de makers van de pebbletools, het Clactonien en Tayacien, meestal in gematigd warme klimaten leefden. Bijvoorbeeld 1,8 miljoen jaar geleden, 1 miljoen, 400.000 en 100.000 jaar geleden maakten oermensen die rare werktuigen. Toen men extra sceptisch naar de vondsten van Nederlandse amateurs keek, werd bovendien nog een extra patroon ontdekt. Het oppervlak van een vuistbijl is namelijk gevormd door schelpvormige breuken. Dat komt doordat je de vuistbijl maakt door hem in één hand te houden en er met een geweihamer scherven af te slaan. Maar de breuken bij de pebbletools en het Clactonien en Tayacien bleken niet helemaal precies schelpvormig te zijn, en dat betekent dat die niet op dezelfde manier konden zijn gemaakt als vuistbijlen. Vervolgens keken de Nederlandse archeologen net zo sceptisch naar een paar buitenlandse vindplaatsen waar ze al langer aan twijfelden en ook daar waren de breuken niet precies schelpvormig. Ze besloten toen dat al deze vondsten niet door oermensen maar door de natuur moesten zijn gemaakt. Pseudoartefacten noemt men dat. Dat is een principiële fout, want je kunt pas een correcte wetenschappelijke conclusie trekken als je de vondsten waar je wél aan twijfelt, vergelijkt met vondsten waar niemand aan twijfelt.

Bipolaire techniek

Daarom gingen de amateurs op expeditie naar de beroemdste vindplaats van Europa; de 1,8 miljoen jaar oude site bij Dmanisi in Georgië, waar ook duidelijke menselijke botresten waren gevonden. Aan die vondsten twijfelt niemand en toch bleken de breuken ook daar niet precies schelpvormig te zijn. Dat verbaasde de amateurs helemaal niet, want zij hadden door middel van experimenten al ontdekt op welke manier de pebbletools en het Clactonien en Tayacien daadwerkelijk werden gemaakt. Dat gebeurde met bipolaire techniek, wat eigenlijk de gemakkelijkste en meest logische manier is om een steen te bewerken. Want je mag de steen waar je op slaat daarbij gewoon op de grond laten liggen in tegenstelling tot bij het maken van een vuistbijl. Je doet eigenlijk precies hetzelfde als onze verre voorouder de Australopithecus met botten deed om het beenmerg te kunnen eten: gewoon een klap erop. Als een van die verre voorouders per ongeluk een steen raakte die op de grond lag, ontstonden scherpe splinters waarmee ze stukjes vlees van de botten konden snijden; zo blijkt het ineens heel logisch te zijn dat de oermens ontdekte hoe hij stenen werktuigen moest maken. Pas toen de oermensen deze bipolaire techniek al heel lang gebruikten, gingen ze de stenen die ze bewerkten in de lucht houden. Dat noemen we de techniek uit de vrije hand (freehand flaking) en die techniek had grote voordelen. Want met de bipolaire methode kun je geen vuistbijlen maken en uit de vrije hand gaat dat bijna vanzelf. Maar de techniek uit de vrije hand heeft ook nadelen, want als je zo probeert een knikker te breken dan blijkt dat niet te lukken; die moet je net als een noot op de grond of op een aambeeld kapot slaan. Daarom bleef de bipolaire techniek zelfs meer dan een miljoen jaar na de ontdekking van de vuistbijl nog altijd de beste methode om ronde steentjes en moeilijke materialen te bewerken. Als je morgen probeert om bij Zutphen langs de IJssel een goed stuk vuursteen te vinden om een vuistbijl van te maken dan heb je een lastige taak: je vindt daar hooguit moeilijk bewerkbare stenen. Om vuistbijlen te maken heb je wel wat beters nodig. Gelukkig vonden de vuistbijlmakers van het Acheuléen genoeg stenen voor het oprapen in de brede droge rivierbeddingen. Maar die droge beddingen waren had je in ons land alleen tijdens de koudere en drogere klimaatfasen. Het Acheuléen is dus min of meer verbonden aan het open mammoetsteppe landschap. De oermensen die zoals wij nu tegenwoordig in een warmer en natter klimaat het onze leefden waren dus gedwongen om bipolaire techniek te gebruiken. Dat betekent natuurlijk ook dat nodig is om de rare rolsteen werktuigen en grove scherven of punten te leren herkennen die de bewoners van die warmere klimaten maakten. Want dat waren de werktuigen die de oudste bewoners van Europa zowel in ons land als in West Runton in Engeland al 1,8 miljoen jaar geleden gebruikten.

Besluit

Als je niet weet dat vuursteen in kalkwater verweert en een opaallaag krijgt, dan begrijp je niet waarom vuistbijlen uit een akker zoveel 'nieuwer' uit zien als even oude vondsten uit een kalksteengrot. Als je niet weet dat het klimaat in ons land 1,8 miljoen jaar geleden subtropisch was, dan begrijp je niet hoe de oermensen hier zonder vuur of kleren konden leven. Als je niet weet dat het Kanaal pas in de Elster ijstijd ontstond, dan begrijp je niet hoe diezelfde oermensen zonder zeewaardige bootjes al tot in Engeland konden komen. Als je het verschil tussen het Acheuléen en het Tayacien niet kent, dan begrijp je niet waardoor tradities zonder vuistbijlen het zo lang volhielden. Als je niet weet dat Neanderthalers wel sterker maar niet dommer waren dan wij, dan begrijp je niet dat zij met behulp van berkenteer messen van een handvat konden voorzien of vis roken om hem te kunnen bewaren. En zelfs genoeg fantasie hadden om een stenen dierfiguurtje te maken. Als je niets van de sterren en planeten weet, dan begrijp je niet hoe men menhirs ontwierp of waarom de groene bijlen rechtop in de grond steken. En als je ten slotte niet weet wat de steentijdamateurs allemaal hebben ontdekt, dan begrijp je veruit het langste deel van ons Nederlandse verleden niet. Al die ontdekkingen zijn uitgebreid beschreven in de reeks "APAN/Extern", waarvan inmiddels veertien delen zijn verschenen. Daarmee heeft de APAN de steentijd veel begrijpelijker gemaakt. Daarom zijn we blij dat u mee ging op onze expeditie naar de steentijd. Hopelijk was u verrast door de vondsten en visies en begrijpt u nu beter hoe rijk de steentijd van ons land is.

Tot slot: Een zelf vervaardigd sculptuurtje van een bizon (9cm). Het is gemaakt op een afslag van vuursteen. Middels rondom aangebrachte retouches en bekappingen verkreeg de bizon zijn vorm. Maar die vorm zat wel eerst in mijn gedachten. KG.